

ЗАСТОСУВАННЯ ІНТЕРАКТИВНИХ МЕТОДІВ НАВЧАННЯ ЯК ЗАПОРУКА ПІДГОТОВКИ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНОГО ВИПУСКНИКА ВНЗ

Розкривається поняття «інтерактивні методи навчання», подається характеристика окремих методів, визначаються позитиви і негативи впливу методів навчання на особистість магістранта, з'ясовуються різновиди використання інтерактивних технологій під час навчання у ВНЗ з метою формування конкурентоспроможного майбутнього фахівця.

Ключові слова: інтерактивні методи навчання, технології навчання, викладання, взаємодія, комунікація, активний метод навчання.

L. Malynovych, T. Kovalova

INTERACTIVE TEACHING – A GUARANTEE OF PREPARING COMPETITIVE GRADUATES

The article discusses interactive teaching methodology. It describes specific methods and investigates positive and negative effects on the personality of the graduate student and presents the utilization of various interactive technologies when teaching at higher educational institutions with the goal of training a competitive professional.

Keywords: interactive teaching methods, teaching technology, education, interaction, communication, active learning method.

Те, що я чую, я забуваю;
Те, що я бачу й чую, – я трохи пам'ятаю;
Те, що я чую, бачу й обговорюю, – я починаю розуміти;
Коли я чую, бачу, обговорюю й роблю – я набуваю навичок;
Коли я передаю знання іншим – стаю майстром.

*(Словесна конструкція, відома з античних часів,
яка пояснює інтерактивність у навчанні)*

Постановка проблеми та її значення. Пошук нових форм і прийомів вивчення різних дисциплін у сучасних умовах реформування системи вищої освіти – явище не тільки закономірне, а й необхідне. Навчання повинно бути спрямоване на формування сильної особистості, здатної жити і працювати у сучасному світі. Одним із напрямів модернізації системи навчання є удосконалення методів та форм навчання. Відомо, що освіта має бути орієнтована на забезпечення самовизначення особистості, створення умов для самореалізації. Саме тому в навчальній діяльності повинні використовуватися такі методи навчання, які будуть сприяти самореалізації тих, хто навчається. Це можливо за таких умов групової роботи, взаємодії тих, хто вчиться між собою, з педагогом, з навчальною інформацією. Цим умовам відповідає використання інтерактивних методів навчання, тобто систем правил організації продуктивної взаємодії між собою тих, хто навчається, за якої відбувається засвоєння нового досвіду, отримання нових знань і надається можливість для самореалізації особистості. Такі підходи до навчання не нові для української середньої та вищої шкіл. Частково вони використовувались у 20-ті роки ХХ ст. – роки масштабного реформування освіти, а запроваджувались вони без належного методичного забезпечення, теоретичного осмислення та експериментальної перевірки. У галузі дидактики вищої школи інноваційні методичні пошуки були епізодичними, що й підтверджує актуальність нашого дослідження. Питання застосування інтерактивних методів навчання в сучасних освітніх закладах широко досліджується вітчизняними і зарубіжними науковцями. Теоретичні та практичні розробки в цій галузі належать В. Гузєєву, А. Гіну, О. Пометун, Л. Пироженко, А. Фасолі.

Метою даного дослідження є аналіз інтерактивних методів навчання та шляхів їх застосування у вищому навчальному закладі.

Виклад основного матеріалу. Інтерактивні методи навчання, все частіше використовуються в практиці роботи сучасного викладача, дають можливість зрозуміти взаємозв'язок між подіями, аналізувати, мати свою думку, вміти аргументувати і толерантно вести дискусію. Поява і

розвиток інтерактивних методів зумовлена тим, що виникають нові завдання перед учасниками процесу навчання, що полягають у тому, щоб не тільки дати студентам знання, але й забезпечити формування і розвиток пізнавальних інтересів і здібностей, творчого мислення, умінь та навичок самостійної розумової праці. Теоретичною основою запровадження інтерактивних методів навчання мусять бути системний, особистісно-зорієнтований та діяльнісний підходи до побудови дидактичних процесів; теорія оптимізації педагогічного процесу (Ю. Бабанський, М. Поташник), а також інваріантність процесу навчання, уроку як конкретної форми організації процесу засвоєння знань і методу навчання як мікропрояву навчальної діяльності. Методологічною основою цього процесу є розробка методів та технологій навчання сучасних українських педагогів.

Термін «інтерактивний» походить з англійської мови і має значення «взаємодіючий»¹. Є багато різних визначень понять «інтерактивний» та «інтерактивні методи», зокрема й таке: «Інтерактивні методи навчання – це методи, в основі яких лежить спілкування» (О. Січкарук). Вони вирішують завдання навчати, виховувати, розвивати особистість, формувати професійні та соціальні якості фахівця. Зокрема М. Демчук підкреслює, що «інтерактивне навчання – це, перш за все, діалогове навчання, в ході якого здійснюється взаємодія вчителя та учня».²

Як зазначає Г. Сиротенко, про використання елементів інтерактивного навчання в українській школі згадується ще в дослідженнях А. Рівіна (1918 р.); подальшу розробку особливостей інтерактивного навчання здійснювали В. Сухомлинський, Ш. Амонашвілі, В. Шаталов, Є. Ільїн, С. Лисенкова та ін.³

Дослідження, проведені Національним тренінговим центром (США, штат Меріленд) у 80-х рр. ХХ ст., засвідчують, що інтерактивне навчання дає можливість збільшити відсоток засвоєння матеріалу, впливає не лише на свідомість студента, а й на його почуття, волю (дії, практику). Результати цих досліджень відображено у схемі, яка дістала назву «Піраміда навчання».⁴

¹ Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : теорія і практика / О. Пометун, Л. Пироженко – К. : А.С.К., 2002. – 192 с.

² Демчук М. Нетрадиційні форми навчання / М. Демчук // Рідна школа. – К., 2005. – № 9. – С. 65-67.

³ Сиротенко Г. О. Сучасний урок : інтерактивні технології навчання / Г. О. Сиротенко. – Х.: Основа, 2003. – С. 14.

⁴ Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології. – С. 21.

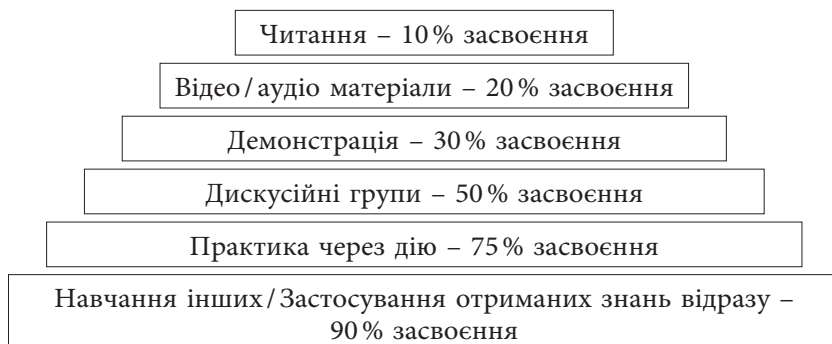

Рис. 1. Піраміда навчання

Мета використання інтерактивного навчання – не самоціль. Це лише спосіб створення в аудиторії атмосфери, що найліпшим чином сприяє співпраці, порозумінню та доброзичливості, дає змогу по-справжньому реалізувати особистісно-орієнтоване навчання⁵. Інтерактивні методи навчання процес спільної діяльності викладача і студентів, атрибутами якого є:

- присутність учасників в єдиному часі і просторі, що створює можливість особистого контакту між ними;
- спільна мета, очікуваний результат діяльності, який задовольняє інтереси всіх і сприяє реалізації потреб кожного;
- планування, контроль, корекція і координація дій;
- розподіл єдиного процесу співпраці, спільної діяльності між учасниками;
- міжособистісні відносини⁶.

Інтерактивні методи, на думку Г. Сиротенка – це посилена педагогічна взаємодія, взаємовплив учасників педагогічного процесу через призму власної індивідуальності, особистого досвіду життєдіяльності. Це процес інтенсивної, міжсуб'єктної комунікації викладача та студентів (педагог – суб'єкт власної професійної діяльності – ставить у позицію суб'єкта освітньої діяльності студента). Педагогічна взаємодія з використанням інтерактивних методів навчання характеризується високим ступенем інтенсивності спілкування її учасників, їхньої комунікації, спільною діяльністю, зміною і різноманітністю її видів, форм і прийомів, цілеспрямованою рефлексією учасників над результатами своєї діяльності і взаємодії. Реалізація

⁵ Сиротенко Г. О. Сучасний урок : інтерактивні технології навчання / Г. О. Сиротенко. – Х. : Основа, 2003. – С. 16.

⁶ Там само. – С. 16.

інтерактивних педагогічних методів спрямована на зміну, удосконалення моделей поведінки і діяльності учасників педагогічного процесу⁷.

Ключовим поняттям, що визначає сутність інтерактивних методів, є взаємодія. Під взаємодією розуміється безпосередня міжособистісна комунікація, найважливішою особливістю якої визнається здатність людини «приймати роль іншого», уявляти, як її сприймає партнер по спілкуванню або група, і відповідно інтерпретувати ситуацію і конструювати власні дії. Педагогічна взаємодія – це обмін діяльністю між педагогом і учнями, в якому діяльність одного обумовлює діяльність іншого (інших).

О. Пометун виокремлює основні ознаки інтерактивної педагогічної взаємодії: полілог, діалог, мисленнева діяльність, смислотворчість, міжсуб'єктні відносини, свобода вибору, створення ситуації успіху, позитивність і оптимістичність оцінювання, рефлексія тощо⁸. Проаналізуємо їх:

– Полілог (у перекладі з грецької означає багатоголосся) у педагогічному процесі є багатоголоссям, у якому можна почути голос кожного учасника педагогічної взаємодії.

– Діалог передбачає сприйняття учасниками педагогічного процесу самих себе як рівних партнерів, суб'єктів взаємодії.

– Мисленнева діяльність як сутнісна ознака інтерактивних методів полягає в організації інтенсивної розумової діяльності викладача та студентів. У інтерактивному навчанні викладач має організувати самостійну пізнавальну діяльність студентів.

– Смислотворчість є процесом усвідомленого створення (творіння, побудови) студентами і викладачем нових для себе значень, суті предметів і явищ оточуючої реальності в межах обговорюваної теми. Результатом смислотворчості викладача та студентів є новий зміст педагогічного процесу.

– Свобода вибору студентів та викладача полягає в їхньому свідомому регулюванні і активізації своєї поведінки, педагогічної взаємодії, які сприяють оптимальному розвитку, саморозвитку⁹.

Різноманітні спроби класифікації інтерактивних методів навчання виконувались багатьма вченими: Л. Вавиловою, Т. Добриніною, Е. Голант, О. Голубковою, В. Гузевим та іншими.

Розглядаючи різні класифікації інтерактивних методів, потрібно відмітити ряд проблем: по-перше, ще досі не було опрацьовано жодної повної класифікації інтерактивних методів навчання. По-друге, нема чіткого розмежування між інтерактивними та активними методами навчання:

⁷ Там само. – С. 17.

⁸ Пометун О. Інтерактивні методики та система навчання / О. Пометун. – К. : Шк. світ, 2007. – С. 39.

⁹ Там само. – С. 40.

одні і ті ж види вважають як активними, так і інтерактивними. По-третє, наявні класифікації інтерактивних методів навчання не відображають такої особистісної функції, як самореалізація.

Інтерактивні методи ділять на дві групи, де: 1) однією із сторін є викладач, 2) спілкування відбувається між студентами. До першої групи належать лекції із включеними бесідами, дискусіями; проблемні лекції, семінари-обговорення, семінари «питання-відповідь», дискусії із провокаційними запитаннями, консультації (особливо при дистанційному навчанні), роботи через сайт-курс; до другої – бесіди, дискусії, круглі столи, «мозковий штурм», групове вирішення конкретних ситуацій, справ.

Сучасні дослідники пропонують різні види інтерактивних методів. С. Сисоева: творчі ситуації, навчально-творчі задачі, навчання у співробітництві, метод проєктів, навчальний тренінг, метод дискусії, ігровий метод, метод «мозкової атаки», метод «Дельфі», проблемне навчання, кейс-метод. В. Мельник пропонує інтерактивні методи поділяти на превентивні інтеракції (тренінг, консультації та ін.), імітаційні інтеракції (інсценування, ділові ігри, диспут, «мозковий штурм» та ін.), неімітаційні інтеракції (проблемна лекція, конференція, практикум тощо). О. Пометун і Л. Пироженко запропонували класифікацію інтерактивних технологій навчання залежно від форм (моделей) навчання, в яких реалізуються інтерактивні технології. Таким чином, залежно від мети заняття та форм організації навчальної діяльності студентів інтерактивні технології навчання були ними об'єднані в 4 групи:

1. Інтерактивні технології кооперативного навчання.
2. Інтерактивні технології колективно-групового навчання.
3. Інтерактивні технології ситуативного моделювання.
4. Інтерактивні технології відпрацювання дискусійних питань¹⁰.

1. «Мікрофон». Один із видів колективного навчання. Студенти мають можливість по чергово відстояти свою позицію та аргументувати її. Викладач, уважно слухаючи, аналізує рівень засвоєння теми. Також викладач може висловити і свої міркування. Для ефективно організації роботи академічної групи потрібно поставити чітко сформульоване запитання чи проблему; запропонувати групі предмет, що виконуватиме роль уявного мікрофона, який студенти передаватимуть один одному, беручи слово; запропонувати студентам говорити лаконічно й швидко, не більше ніж 1-2 хвилини; говорити має тільки той, у кого «символічний» мікрофон, відповіді не коментуються і не оцінюються; коли хтось висловлюється, інші не можуть говорити або викрикувати з місця. Перевага цього методу полягає в тому,

¹⁰ Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : теорія і практика / О. Пометун, Л. Пироженко – К. : А.С.К., 2002. – С. 33.

що кожен студент має можливість висловити свою думку, але це не завжди вдається, тому що у великій аудиторії часто інші не дають висловитись.

2. «Мозковий штурм» – це ефективний метод колективного обговорення, пошук рішень, що спонукає учасників проявляти свою уяву та творчість, що досягається шляхом вільного висловлення думок усіх присутніх і допомагає знаходити кілька рішень з конкретної теми. Викладач на занятті називає тему дискусії та запрошує взяти участь в її обговоренні шляхом штурму, який організовується за такими етапами:

1. Всі учасники «штурму» пропонують ідеї щодо розв'язання висунутої проблеми (ідеї можуть бути будь-якими, навіть фантастичними).

2. Студент записує на дошці всі ідеї, що пропонуються.

3. Коли група вважає кількість поданих ідей достатньою, їх подання припиняється.

4. Після того, як майже всі ідеї зібрані, вони групуються, аналізуються, розвиваються групою.

5. Вибираються ті, що, на думку учасників, допоможуть вирішити поставлену проблему.

Позитивне в цьому методі те, що студенти вчаться творчо мислити, шукати вихід із ситуації. Головне зуміти залучити усіх до обговорення.

3. «Займи позицію» – цей метод допомагає проводити дискусію з суперечливої теми. Порядок проведення: викладач називає тему та пропонує висловити свою думку з досліджуваної теми; учаснику потрібно стати біля того плаката, який підкріплює його точку зору; слід підготуватися до обґрунтування своєї позиції, аргументувати, чому саме її обрано; якщо після обговорення дискусійного питання точка зору змінилася, можна перейти до іншого плаката і пояснити причину свого переходу, а також назвати найбільш переконливу ідею або аргумент протилежної сторони. Позитив методу полягає у можливості висловитися кожному, продемонструвати різні думки з теми, обґрунтувати свою позицію або перейти на іншу позицію в будь-який час, якщо учасника переконали, та назвати переконливіші аргументи.

4. «Робота в парах» – метод є різновидом роботи в малих групах, він дозволить сформувати навички співробітництва, оволодіти уміннями висловлюватись та активно слухати.

Етапи організації роботи:

1. Прочитайте завдання та інформацію до його виконання.

2. Визначте, хто буде говорити першим.

3. Висловіть свої думки, погляди на проблему почергово.

4. Дійдіть спільної думки.

5. Визначте, хто буде оголошувати результати роботи класу та підготуйтеся до цього.

5. «Розігрування правової ситуації у ролях». Мета розігрування правової ситуації у ролях – визначити ставлення до конкретної життєвої ситуації. Рольова гра імітує реальність призначення ролей, які дісталися конкретному учаснику, та надає можливість діяти «як насправді». При цьому можна розігрувати власні ситуації, в яких учасники колись уже побували. Беручи участь у рольовій ситуації, потрібно чітко дотримуватися своєї ролі; намагатись слухати партнерів по грі та викладача; не коментувати дії інших, знаходячись у ролі; намагатись поставитися до своєї ролі як до реальної життєвої ситуації, в яку потрапив учасник; вийти з ролі по закінченні сценки; взяти участь в обговоренні розіграної ситуації та поділитися своїми відчуттями під час перебування в ролі. Студенти набувають досвіду через гру.

6. «Ток-шоу». Метою такої форми роботи є отримання навичок публічного виступу та дискутування. Викладач на цьому уроці є ведучим на ток-шоу. Умови ефективного використання методу:

1. Оголошується тема дискусії.

2. Запрошують висловитися на запропоновану тему «запрошених гостей».

3. Слово надається глядачам, які можуть виступити зі своєю думкою протягом 1 хв. або поставити запитання «запрошеним».

4. «Запрошені» мають відповідати лаконічно та конкретно.

5. Ведучий також має право поставити своє запитання або перервати виступаючого через ліміт часу. Ця форма роботи допоможе навчитися брати участь у загальних дискусіях, висловлювати та захищати власну позицію. Недоліком цього методу буває те, що студенти часто губляться і не можуть одразу дати відповіді.

7. «Метод інсценування» має багато спільного з театром, який викликає сильні почуття і, відповідно, впливає на емоційно-вольову сферу особистості. Один із найдавніших методів навчання, він найбільш ефективний і на сьогодні, бо забезпечує умови максимального наближення дидактичного процесу до дійсності. Характерними особливостями цього методу є: по-перше, ознайомлення учасників заняття з конкретною дидактичною ситуацією, яка найбільш повно співзвучна з професійною діяльністю і потребує вирішення; по-друге, надання їм ролей конкретних посадових осіб, які існують в реальній ситуації; по-третє, розподіл цих ролей між студентами. Він забезпечує студентам такі умови для занять, які не в змозі створити інші методи навчання – випробувати на собі результати своїх рішень і дій. Можна використовувати *дві форми інсценування занять*: перша – це заздалегідь підготовлене інсценування; друга – імпровізоване інсценування, яке порівняно з першим виникає ніби ненавмисно, випадково і неспо-

дівано під час обговорення певних навчальних проблем. Перевага цього методу в тому, що надається можливість наблизитися до дійсності.

У Львівському державному університеті внутрішніх справ на юридичному факультеті викладається курс «Педагогіка і психологія вищої школи». У процесі його засвоєння на практичних заняттях студенти-магістранти демонструють застосування елементів інтерактивних методів навчання. Впроваджуючи в практику міжпредметні зв'язки з курсом «Риторика», використовується ігровий метод, що називався «Я маю слово». Метою застосування методу є формування практичних умінь з ефективних публічних промов (спочатку перед малою аудиторією): швидко мислити, використовувати риторичну формулу для правильного планування і виступу промови, вміння об'єктивно оцінювати і аналізувати промовця, застосовуючи контрольний-аналітичний закон. У ході практичного заняття викладачем було запропоновано тематику проблем, з якою повинні виступати 2-3 магістранти протягом 5 хвилин. Решта групи брали участь в оцінюванні за заздалегідь заготовленими критеріями (з допомогою мультимедійного проєктора) і ранжували виступи магістрантів, виставляючи бали. Такі вкраплення ігрового методу використовувалися для кращого засвоєння нової інформації.

Інший варіант семінарського заняття пропонував використання ділової гри – «У суді». Цей метод мав на меті формування навичок ведення дискусії у вигляді діалогу за допомогою імітації судового процесу. Проведення семінару передбачало підготовку протягом 1-2 тижнів, за цей час магістранти повинні були вивчити сценарій гри, ролі, підготувати матеріали. В ході проведення гри було спеціально облаштовано аудиторію – розвішано плакати із наступними слоганами: «Я критикую дії, а не людей», «Моя мета – не перемога, а прийняття найкращого рішення». Протягом години, відведеної для гри в контексті практичного заняття, було обрано представників «судового апарату»: суддю, прокурора, адвоката, звинувачуваного, свідків. Виховна мета заняття передбачала формування і виховання адекватної самооцінки магістранта, яка передбачалась у підсумку залежно від кількості кращих аргументів.

Дуже часто на семінарських чи практичних заняттях застосовувалось активне навчання з допомогою методу «малих груп». Спостереження свідчать про те, що більшість магістрантів системно готувалася і з великим зацікавленням включалася у ведення ситуативної гри. Коли матеріал з курсу засвоєно, то з'являлися навички спілкування, аргументи «проти» і «за», формувалася соціальна компетентність особистості, яка є необхідною складовою професіоналізації майбутнього випускника. У кожній малій групі з'являються активніші учасники, в яких можна вирізнити лідерські

якості, що є важливим для прийняття управлінських рішень у майбутній професійній діяльності.

У межах вивчення питання слід описати методи виконання магістрантами індивідуального самостійного завдання, проблема якого стосувалася вивчення теми «Організація навчального-виховного процесу в провідних ВНЗ світу». Аналізуючи величезні обсяги матеріалу зі специфіки навчання в Оксфорді, Гарварді, Бонні у порівнянні з найдавнішими українськими вищими навчальними закладами (Києво-Могилянською Академією та Острозькою Академією, Львівським університетом імені Івана Франка), студенти використовували активні форми виконання завдання – реферати, ессе, нариси, інтерв'ю, упорядковували бібліографічні покажчики, таблиці, схеми, вирішували запропоновані задачі, готували презентації з опрацьованої теми.

Висновки. Отже, було вивчено стан застосування інтерактивних методів навчання під час навчання у ВНЗ та з'ясовано різновиди їх застосування на практиці. Таким чином, можемо сформулювати **основні переваги** інтерактивних методів навчання для формування особистості випускника ВНЗ: студенти набуватимуть культури ведення дискусії; вироблятимуть вміння приймати спільні рішення; вдосконалюватимуть комунікативні навички, вміння спілкуватися, доповідати. Якісно змінюватиметься рівень сприйняття навчального матеріалу – він набуватиме особистісного сенсу, замість «вивчити», «запам'ятати» буде «обдумати», «застосувати»; якісно змінюватиметься рівень володіння головними мисленневими операціями – аналізом, синтезом, узагальненням, абстрагуванням. **До основних негативів** можна віднести наступні проблеми: студент часто може не мати власної думки, а якщо і матиме, то боїтиметься висловлювати її відкрито, перед усією групою, часто студенти можуть не вміти слухати інших, об'єктивно оцінювати їхню думку, рішення, бути не готовими в процесі обговорення змінювати свою думку, йти на компроміс, можуть спостерігатися труднощі в малих групах: лідери намагаються «вести за собою» групу, а слабші студенти можуть відразу ставати пасивними.

Із вищесказаного можна зробити висновок про те, що застосування інтерактивних методів навчання під час навчання у ВНЗ сприяють формуванню конкурентоспроможної особистості, озброєної новітніми знаннями, вміннями і навичками з допомогою передових технологій навчання. Для підвищення пізнавальної активності студентів викладачеві пропонується значна кількість різних активних методів, які він може використати у своїй викладацькій діяльності.

Перспективи подальших досліджень. Готовність науково-педагогічного колективу вищих навчальних закладів до застосування інноваційних технологій навчання, серед яких інтерактивні методи займають важливе

місце, потребує більш ґрунтовного дослідження, особливо при застосуванні їх у роботі з практичною студентською аудиторією різного віку, та життєвого досвіду.

Література

1. Демчук М. Нетрадиційні форми навчання / М. Демчук // Рідна школа. – К., 2005. – № 9. – С. 65-67.
2. Пометун О. Інтерактивні методики та система навчання / О. Пометун. – К. : Шк. світ, 2007. – 112 с.
3. Пометун О. Сучасний урок. Інтерактивні технології навчання : теорія і практика / О. Пометун, Л. Пироженко. – К. : А.С.К., 2002. – 192 с.
4. Сиротенко Г. О. Сучасний урок : інтерактивні технології навчання / Г. О. Сиротенко. – Х. : Основа, 2003. – 80 с.